

РОЗДІЛ 11. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ
ТА СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУАНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ОЦІНЮВАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
З ПЕРЕРОБЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОДУКТІВ
ANALYSIS OF METHODOLOGICAL APPROACH TO ASSESSMENT
OF AGRICULTURAL PRODUCT PROCESSING
ENTERPRISES COMPETITIVENESS

У сучасних умовах розвитку економіки України оцінка конкурентоспроможності підприємств набуває вагомого значення для забезпечення їх ефективного функціонування та стратегічного розвитку. Це можливо за умови адаптації господарюючого суб'єкта до змін макро та мікросередовища, визначенню своїх конкурентних переваг та їх підтримці тощо. І ефективність вирішення цих завдань залежить від адекватної сучасним реаліям оцінки конкурентоспроможності і формування за її результатами дієвих пропозицій. У статті представлено основні результати дослідження методичних підходів оцінювання конкурентоспроможності підприємств з перероблення сільськогосподарських продуктів у з врахуванням особливостей господарювання в олієжировій галузі економіки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методи, методичний підхід, оцінка, підприємство, АПК, олієжирова галузь.

В современных условиях развития экономики Украины оценка конкурентоспособности предприятий приобретает большое значение для обеспечения их эффективного функционирования и стратегического развития. Это возможно при условии адаптации хозяйствующего субъекта к изменениям макро и микросреды, определению своих конкурентных преимуществ и их поддержке. И эффективность решения этих задач зависит от адекватной современным реалиям

оценке конкурентоспособности и формирования по ее результатам действенных предложений. В статье представлены основные результаты исследования методических подходов оценки конкурентоспособности предприятий по переработке сельскохозяйственных продуктов в связи с учетом особенностей хозяйствования в масложировой отрасли экономики.

Ключевые слова: конкурентоспособность, методы, методический подход, оценка, предприятие, АПК, масложировая отрасль.

In the current conditions of the development of the Ukrainian economy, the evaluation of enterprises competitiveness becomes of great importance for ensuring their efficient operations and strategic development. This is possible provided that the economic entity is adapted to changes in the macro and micro environment, its competitive advantages are identified and supported, and so on. And the effectiveness of solving these problems depends on competitiveness evaluation adequate to current realities and shaping effective proposals following its results. The article presents the main results of research on evaluation of methodological approaches to the competitiveness of enterprises in the agricultural product processing, taking into account the features of management in oil and fat sector.

Keywords: competitiveness, methods, methodical approach, evaluation, enterprise, AIC, oil and fat sector.

УДК 338.4:665.1

Котелевець Д.О.

аспірант

Запорізький національний університет

Постановка проблеми. Проблема оцінки рівня конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів давно обговорюються в економічній літературі. Однак, незважаючи на те, що конкуренція як явище на сьогоднішній день достатньо вивчена, проте, загальноприйнятого підходу до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств не існує. Це пояснюється впливом на конкурентоспроможність безлічі факторів. І різні автори в своїх методиках виділяють різний склад найбільш значущих, на їхню думку факторів, характер яких і формує особливості того чи іншого методу.

Ми підтримуємо думку науковців, що всі нині діючі методики по оцінці рівня конкурентоспроможності переробних підприємств (у тому числі і підприємств олієжирової галузі) ґрунтуються на застосуванні досить широкого кола різноманітних методологічних підходів та принципів, і є фрагмен-

тарними при аналізі факторів та елементів конкурентного середовища.

На нашу думку, на сьогоднішній день підприємствам з перероблення сільськогосподарської продукції оцінка їх конкурентоспроможності необхідна для діагностування сильних та слабких позицій по відношенню до конкурентів задля розроблення нових напрямків та удосконалення існуючих механізмів підвищення конкурентоспроможності, які б враховували особливості діяльності цих підприємств. І всі представлені аргументи доводять необхідність проведення поглиблених наукових досліджень з питань оцінки конкурентоспроможності підприємств олієжирової галузі АПК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств завжди приділялась значна увага як в закордонній економічній науці і практиці,

так і у вітчизняній. Загально визначеними є результати наукових пошуків таких вітчизняних вчених як М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, П. Саблука, С. Кваші, О. Шпичака, І. Червена, О. Нужиної, О. Гудзинського, А. Череп та інших.

Проблемам розвитку олієжирової галузі присвячені наукові дослідження відомих економістів, серед яких В. Андрійчук, В. Гончаров, П. Гайдуцький, В. Мельник, Т. Олійник, А. Фаїзов та інші. Значущість наявних публікацій та досліджень безперечно велика, проте сучасний стан підприємств в АПК та реальний їх рівень конкурентоспроможності не усувають необхідності подальшого вивчення цієї теми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу наукових джерел встановлено, що окремі питання проблеми дослідження методичних аспектів підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств в АПК набувають важливого самостійного значення, а також не сформовано єдиного підходу щодо визначення методів оцінки конкурентоспроможності переробних підприємств, і актуалізують дане наукове дослідження.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз методичних підходів оцінки конкурентоспроможності підприємств з перероблення сільськогосподарських продуктів.

Виклад основного матеріалу. Щодо історичного аспекту, то на початку ХХ ст. для оцінки рівня конкурентоспроможності застосовувалися спрощені методики, які за основу для розрахунків брали лише доходи та витрати господарюючого суб'єкта в періоді, що аналізувався. Проте, зі становленням нових умов функціонування підприємств такий підхід довів свою недосконалість.

Усі існуючі в економічній практиці методи оцінки конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів можна класифікувати за двома основними критеріями: за мірою об'єктивності (суб'єктивності) результатів оцінки, а також за підходом до оцінювання – якісні або кількісні.

Погоджуємося з думкою науковців про те, що «якісні методи оцінювання здебільшого мають низький ступінь математичної формалізації, їм властива трудомісткість реалізації та дискретність оцінки. Вони не дають можливості використовувати оцінку конкурентоспроможності в процесі аналізу та визначення пріоритетних напрямів посилення конкурентних позицій на ринку. Кількісні ж методи дають змогу оцінювати реальні шанси суб'єкта господарювання у конкурентній боротьбі за привабливі стратегічні зони господарювання та приймати виважені, з тактичного та стратегічного погляду, управлінські рішення» [1].

При узагальненні наукової літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], усі підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств, в основі яких лежать най-

різноманітніші показники, на наш погляд, можна поділити на 4 групи:

- 1) розрахунковий підхід;
- 2) графічний підхід;
- 3) матричний підхід;
- 4) комплексний підхід.

Розрахунковий підхід передбачає використання методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, які ґрунтуються на розрахунках із відповідними вхідними даними. Виходячи з того, який саме метод застосовується, можуть виконуватись як і досить прості арифметичні дії, так і надскладні математичні операції (чотирискладовий показник концентрації CR4, індекс Херфіндала Хіршмана, індекс Розенблюда, метод різниць, метод рангів, метод балів, модель з ідеальною точкою, інтегральні методи, методи, що базуються на оцінці конкурентоспроможності продукції (на основі рейтингу товарів, за обсягами продажу, диференційований метод, на основі корисності продукції)).

Значного поширення набув графічний підхід оцінювання, який передбачає використання графічних методів оцінки конкурентоспроможності (багатокутник конкурентоспроможності, радар конкурентоспроможності, метод «профілів», метод, що базується на теорії життєвого циклу, карта стратегічних груп, дослідження кривої досвіду, метод аналізу на основі функцій бажаності, метод семантичного диференціалу, метод конкурентних стратегій Ж.-Ж. Ламбена, метод побудови конкурентного простору). Дані методи базуються на побудові «багатокутника конкурентоспроможності» або «радіальної діаграми конкурентоспроможності». Дані методи відображають конкурентоспроможність підприємства в цілому як певну геометричну фігуру, розмір площі якої потрібно знайти.

Основною перевагою цієї групи методів виступає те, що вони є наочною геометричною інтерпретацією оцінки рівня конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів. В рамках методу дається обґрунтування кожній з оцінюваних сфер конкурентоспроможності і пропонується алгоритм зведення оцінок по ним в єдиний інтегральний показник. Методика, по суті, є відкритою і дозволяє врахувати будь-які фактори, що вводяться заново.

Проте, в деяких методах використовуються важкі для сприйняття і для математичної обробки моделі конкурентоспроможності підприємства у вигляді об'ємних фігур, (наприклад, вписаних в сферу), і це є головним недоліком методів. Крім цього, площа або об'єм фігури недостатньо «чутливі» до значень окремих показників, які використовуються при їх розрахунку: для порівняння, якщо будь-який з показників близький до нульового значення, то середньгеометричне також буде близьке до нуля, в той же час як площа або об'єм фігури просто зменшаться.

Матричний підхід ґрунтується на маркетинговій оцінці діяльності підприємства і його продукції (матриця БКГ, матриця І. Ансоффа, матриця МакКінсі, матриця конкурентних стратегій М. Портера, Модель ADL, матриця А. Томпсона та Р. Стрікланда, SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, STEP-аналіз, STEEPV-аналіз). Оцінка робиться в результаті аналізу матриці, побудованої у вигляді системи координат, де по осі Х відмічений темп зростання продажів, а по осі Y – відносна доля продукції підприємства на ринку. Чим більше на йому частка підприємства, тим конкурентоздатніше воно вважається.

В рамках даного підходу конкурентоспроможність підприємства визначається не кількісно, а шляхом включення досліджуваного господарюючого суб'єкта в класифікаційну групу, і на цій основі даються стратегічні рекомендації дій, спрямовані на отримання економічного ефекту.

Саме стратегічна орієнтованість і є головною перевагою даної групи методів. Однак, як уже зазначалося, методи не передбачають кількісного визначення рівня конкурентоспроможності відносно конкурентів, і, відповідно, не можливо визначити приріст рівня конкурентоспроможності в результаті реалізації тих чи інших стратегічних заходів. Крім того, дані методи розглядають ситуацію занадто загально – не визначають причини такого становища речей, не приділяється увага окремим факторам, які формують конкурентоспроможність підприємств, таким як споживчі, характеристики продукції, ефективність функціонування його підрозділів тощо, і ускладнює прийняття адекватних управлінських рішень.

Таким чином, дана група методів може надати тільки загальні рекомендації стратегічної поведінки на ринку без докладної оцінки рівня ефективності прийнятих стратегічних рішень з позиції конкурентоспроможності.

Наступним підходом є комплексний підхід. Його суть полягає у «виділенні поточної конкурентоспроможності підприємства і конкурентного потенціалу в деяку інтегральну величину, що відображає їх співвідношення. Співвідношення визначається ваговим коефіцієнтом» [8].

На нашу думку, цікавим є методичний підхід, який розглядає рівень конкурентоспроможності підприємства як інтегральну величину, що включає операційну ефективність, інноваційну активність і ринкову адаптивність підприємства. При цьому коефіцієнт операційної ефективності характеризує поточну конкурентоспроможність підприємства, а коефіцієнти інноваційності та ринкової адаптивності характеризують стратегічне позиціонування суб'єкта, тобто його конкурентний потенціал.

Коефіцієнт операційної ефективності розраховується відношенням виручки підприємства від усіх видів діяльності до сукупних витрат і порівню-

ється шляхом порівняння з аналогічним показником конкурентів. Таким чином, значення коефіцієнта операційної ефективності (≥ 1), свідчать про більш високий рівень конкурентоспроможності підприємства порівняно з конкурентами, в іншому випадку конкурентоспроможність господарюючого суб'єкта нижче, ніж у конкурентів.

Ступінь інноваційної активності підприємства розраховується відношенням частки витрат на інновації в загальних витратах до аналогічної частки попереднього періоду. Коефіцієнт інноваційності розраховується відношенням ступеня інноваційної активності підприємства до аналогічного показника конкурентів. Що стосується значень даного коефіцієнта відносно 1, то вони характеризують той же рівень порівняльної конкурентоспроможності, що і у випадку з коефіцієнтом операційної ефективності.

Третій коефіцієнт, ринкової адаптивності, розраховується відношенням зміни частки ринку, займаної досліджуваним підприємством в звітному періоді, до аналогічного показника конкурентів. При цьому зміна частки ринку господарюючого суб'єкта розраховується відношенням частки виручки підприємства в загальному обсязі ринку (загальній виручці) до аналогічного показника попереднього періоду. Інтегральний індекс конкурентоспроможності підприємства розраховується як середньгеометричні від трьох вищезазначених коефіцієнтів.

Основною перевагою його методу є те, що в модель включаються найважливіші кінцеві критерії конкурентоспроможності, якими є прибутковість, стратегічні інноваційні інвестиції і частка підприємства на ринку. Крім того, в ході розрахунків не використовуються різного роду штучні і умовні показники, для визначення яких в ряді випадків потрібен підбір фахівців-експертів з подальшим проведенням вартісних трудомістких досліджень. В якості інформаційної бази для розрахунків можуть використовуватися дані бухгалтерської та статистичної звітності підприємств, що підвищує точність і оперативність проведених розрахунків.

Перевагою потенційних методів є спроба врахувати не тільки досягнутий рівень конкурентоспроможності підприємства, але і його потенційну зміну. У той же час способи і прийоми визначення поточної і потенційної конкурентоспроможності підприємства при реалізації даного підходу відтворюють всі методи, розглянуті раніше, і, як наслідок, несуть в собі і їх недоліки.

Висновки. Результати проведеного нами дослідження аналізу методів визначення конкурентоспроможності підприємств показали, що існує широке розмаїття методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів. Автори цих підходів прагнуть врахувати вплив всіх найбільш значущих факторів на конкурентоспроможність – це і ефективна стратегія, і

споживчі характеристики продукції, і ефективність функціонування всіх підрозділів підприємства, і конкурентний потенціал. Разом з тим, слід зазначити, що на практиці жоден з перерахованих вище методів не знайшов широкого застосування, що пояснюється недоліками і обмеженою сферою використання кожного з методів.

В якості одного з головних недоліків можна назвати зведення оцінок до бального формату, що певною мірою спотворює отримані результати. Крім того, багато вчених-дослідників вводять показники, які базуються на складних і часом досить абстрактних розрахунках. Відсутність використання в багатьох методах традиційної статистики підприємства не додає їм привабливості з точки зору практиків-аналітиків. Зазначені недоліки повинні бути враховані і, по можливості, усунуті при формуванні методичного підходу до оцінки конкурентоспроможності підприємств олієжирової галузі АПК.

Крім того, оцінка конкурентоспроможності підприємств повинна максимально опиратися на діючу статистичну звітність, що знизить трудомісткість проведених розрахунків і підвищить об'єктивність аналізу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левицька А.О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні

підходи до класифікації / А.О. Левицька // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 4. – С. 155-163.

2. Безугла В. О. Конкурентоспроможність та аналіз існуючих методик її оцінки / В. О. Безугла // Економіка та держава. – 2007. – № 11. – С 33–35.

3. Блонська В. І. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції / В. І. Блонська, Н. Т. Депа // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. – С. 115-120.

4. Дейнега О. В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств [Електронний ресурс] // Наукові праці Вінницького національного технічного університету. Електронне наукове фахове видання. Відділ Логістика. – 2008. – С. 61–68. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Logistyka/2008_623/10.pdf.

5. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: [навчальний посібник] / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. –К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

6. Євчук Л. А. Стратегічний менеджмент як механізм забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / Л. А. Євчук // Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С. 103–107.

7. Іванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст]: моногр. / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.

8. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового]. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.